

ВІДГУК

Опонента — завідувача кафедри наук про здоров'я Ужгородського національного університету, доктора медичних наук, професора Слабкого Геннадія Олексійовича на дисертаційну роботу Курган Анастасії Петрівни «Медико-соціальне обґрунтування моделі профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом попередження проявів ризикової поведінки» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина», що подана до спеціалізованої вченої ради

Актуальність теми. Однією із основних причин незадовільного стану здоров'я вітчизняних дітей та підлітків (як і в усьому світі) є травми та інші види ушкоджень. В Україні щороку травмується близько 380 тис. дітей та підлітків. Травми, нещасні випадки та отруєння за причинно-структурними характеристиками смертності дитячого населення віком до 14 років посідають перше місце і займають 26,00 %, а серед підлітків – 65,00 %. Значно зростає рівень побутового, вуличного, дорожньо-транспортного та шкільного травматизму. Ці факти часто пов'язані з так званою ризиковою поведінкою (особливо в підлітковому віці). Негативний вплив на формування здоров'я мають факти насилля, жорстоке поводження з дитиною вдома, в навчальних закладах, тощо. Вплинути на ці виклики сьогодення можливо тільки на основі міждисциплінарних заходів при активній участі закладів охорони здоров'я, освіти, правопорядку та всієї громадськості в цілому.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є фрагментом науково-дослідної роботи кафедри соціальної медицини, організації і управління охороною здоров'я та медико – соціальної експертизи «Медико-соціальне обґрунтування моделі профілактики захворюваності та смертності дітей та підлітків, які асоційовані з ризиковою поведінкою» (№ держреєстрації: 0118U003679), що виконується у ДЗ «ЗМАПО МОЗ України» з 2017 р. Здобувач є співвиконавцем вказаної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і

рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота Курган А.П. на тему «Медико-соціальне обґрунтування моделі профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом попередження проявів ризикової поведінки» є комплексним медико-соціальним дослідженням, виконаним на належному методичному рівні.

На користь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації, свідчить застосування автором адекватних та сучасних методів дослідження: системного підходу та аналізу, бібліосемантичного, епідеміологічного, медико-статистичного, контент-аналізу, соціологічного, концептуального моделювання та експертних оцінок.

Дисертантом чітко окреслено мету та визначено завдання дослідження, обґрунтованість підходів щодо їх виконання.

Мета роботи полягала в удосконаленні системи профілактики травматизації підлітків через комунікацію інтернет-технологіями, шляхом попередження ризикової поведінки. Для обґрунтування моделі удосконалення системи профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-технологіями, шляхом попередження ризикової поведінки дисертантом було сформовано 5 напрямків наукового дослідження:

1. Вивчити медико-соціальну характеристику серед травмованих підлітків, які знаходилися на лікуванні в Запорізькій обласній клінічній лікарні на протязі 2018–2019 року. Проаналізувати розповсюдженість серед цієї групи пацієнтів, поведінкових, родинних, соціально-економічних факторів ризику, та інших проявів ризикової поведінки серед підлітків.

2. Наступним напрямком дослідження було вивчення медико-соціальної характеристики, розповсюдження поведінкових, родинних, соціально-економічних факторів ризику, та інших проявів ризикової поведінки серед здорових підлітків, які навчались у професійно-технічних закладах м. Запоріжжя.

3. У подальшому, на основі отриманих даних, автор провела дослідження

на визначення зв'язку травмування з виявленими факторами ризику, та проявами ризикованої поведінки серед підлітків.

4. На основі отриманих даних, автор розробила модель профілактики травмування підлітків через комунікацію інтернет-блогом направлену на модифікацію факторів ризику та проявів ризикової поведінки.

5. Наступний напрямок дослідження дисертант присвятила впровадженню моделі профілактики травматизації підлітків шляхом попередження факторів ризику та ризикової поведінки, та вивченню її соціальної та економічної ефективності.

Завдання дослідження були комплексними, зумовлені поставленою метою та спрямованими на її досягнення, базувалися на принципах системного підходу і потребували від дисертанта розробки спеціальної програми, що передбачала її реалізацію у шість організаційних етапів з використанням адекватних методів, на кожному з яких виконувались взаємопов'язані завдання, що дозволило отримати репрезентативні результати для оцінки об'єкту дослідження.

Усі завдання автором виконані повністю.

Основні висновки роботи, що сформульовані автором дисертації, викладено на підставі результатів власних досліджень.

Достовірність отриманих результатів.

Достовірність приведених в роботі наукових положень, висновків і рекомендацій, підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертаційного дослідження.

Інформаційну базу дослідження було сформовано з 189 наукових джерел, із них англomовних — 88. Пошук наукових джерел проводився у вітчизняних інтернет-ресурсах, в мережах Pubmed, Medscape, а також на веб-сторінках міжнародних організацій (Joint National Committee on Prevention, Detection, Evaluation and Treatment of High Blood Pressure, American Heart Association, the American College of Cardiology та ВООЗ) за ключовими словами: поширення захворювань, захворюваність, смертність й інвалідність серед підлітків;

фактори ризику; паління; вживання алкоголю; небезпечна сексуальна поведінка; КДМ; моделі профілактики хвороб, пов'язаних з поведінковими факторами ризику у підлітків; ризикова, делінквентна, асоціальна поведінка тощо; а також літературного фонду національних та регіональних бібліотек. Автором проведено дослідження щодо динаміки поширення захворювань, захворюваності, інвалідності та смертності серед дітей та підлітків від травм та отруєнь на регіональному рівні та в Україні. Для цього було проведено ретроспективне дослідження глибиною у 7 років (2011–2017 рр.), інформаційною базою якого стали матеріали офіційних сайтів Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Центру медичної статистики МОЗ України, а також статистичні дані з форм № 20 «Звіт лікувально-профілактичного закладу» (7 од.), обласного центру медичної статистики департаменту охорони здоров'я Запорізької області.

Більш детально вивчалися захворювання, причини інвалідності та смертності, які підпадають під визначення терміну «ризикова поведінка», що виникали внаслідок факторів, які згідно МКХ-10 входять до класу XXI «Фактори, що впливають на стан здоров'я населення та звертання до закладів охорони здоров'я» [Z00 Z99], рубрика Z72 «Проблеми, пов'язані зі способом життя» (виключаючи: проблеми, пов'язані з: соціально-економічними та психосоціальними обставинами (Z.55–Z.65); труднощами організації нормального способу життя (Z.73.).

З метою вивчення розповсюдженості факторів ризику та ризикової поведінки серед травмованих та здорових підлітків автором проведено соціологічні дослідження яке охоплювало 168 травмованих та 283 здорових підлітків. Інформаційна база дослідження достатня за обсягом, репрезентативна, що було забезпечено типологічними властивостями вибірок та розрахунком необхідного обсягу спостережень.

Статистичну обробку проведено з використанням статистичних модулів програми Statisticav.6,0 та MedStat (Лях Ю.Е., Гурьянов В.Г., 2013). Шляхом кількісного та якісного аналізу, з розрахунком середніх та відносних величин,

визначенням статистичної значущості за критерієм χ^2 для абсолютних величин. Для оцінки сили впливу факторів ризику на розвиток ознак було здійснено розрахунок показників атрибутивних ризиків, вірогідність змін ознак під дією фактору ризику оцінено за показниками відношення шансів, з розрахунком граничного ризику похибки – менше за 5 % ($p < 0,05$).

Таким чином, можна констатувати, що обраний дисертантом дизайн, програма та методичний апарат дослідження дозволили забезпечити репрезентативність даних, вирішити поставлені завдання, отримати достовірні результати, які були покладені в основу обґрунтування і розробки моделі профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом попередження проявів ризикової поведінки».

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи полягає у тому, що автором обґрунтована функціонально-організаційна модель удосконалення системи профілактики травмування підлітків, шляхом попередження проявів ризикової поведінки. В основу розробки моделі покладено вивчення, моніторингу та попередження поширеності поведінкових, родинних, соціально-економічних факторів ризику та проявів ризикової поведінки, які провокують травмування та інші ушкодження серед підлітків.

Дослідженням доведено достовірний зв'язок між поведінковими, родинними факторами ризику, іншими проявами ризикової поведінки та травмуванням підлітків.

Удосконалена мультимодульна модель профілактики травматизму шляхом модифікації факторів ризику та запровадження факторів захисту на міжгалузевій основі.

Доведена висока соціально - економічна ефективність впровадження моделі профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом модифікації факторів ризику та попередження проявів ризикової поведінки.

Встановлені регіональні рівні інформованості підлітків щодо своїх прав та свобод на запобігання й протидію насильству з визначенням соціально-

правових інститутів, яким підлітки надають перевагу щодо захисту своїх прав та гарантій.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження – полягає в доповненні теорії соціальної медицини в частині організації профілактичної допомоги підлітковому населенню.

Практичне значення одержаних результатів– полягає у тому, що:

а) отримані результати дослідження є підставою для створення якісно нової ефективної моделі профілактики факторів ризику підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом;

б) визначені структурно-трендові гендерно-вікові регіональні особливості поширення захворюваності, загальної смертності, інвалідності дітей та підлітків пов'язаних з травмами, з урахуванням місця їх мешкання, які характерні для Запорізької області, що дасть змогу більш ефективно та цілеспрямовано впроваджувати механізми профілактичної роботи з даним контингентом населення;

в) встановлені регіональні рівні взаємозв'язків виникнення підліткової ризикової поведінки, насилля в сім'ї й підлітковому середовищі із рівнями травматизації підліткового населення й визначена ступінь поінформованості підлітків щодо своїх прав та свобод на запобігання й протидію насильству, що потребують посилення санітарно-просвітницької роботи серед підліткового контингенту із залученням медичних, освітньо-виховних, судово-правових та інших закладів.

Характеристика розділів та оцінка змісту дисертації.

Дисертація є завершеною науковою працею, має класичну структуру, яка відповідає існуючим вимогам. Дисертацію викладено на 237 сторінках друкарського тексту з них обсяг основного тексту 123 сторінки. Робота складається із вступу, огляду наукової літератури, програми, методів та обсягу дослідження та 4 розділів власних досліджень, висновків та практичних рекомендацій. Робота ілюстрована 55 таблицями та 30 рисунками, має 8 додатків.

Подання результатів дослідження за розділами є логічним і відповідає етапам та поставленим завданням.

У **вступі** розкрито актуальність теми дисертаційної роботи, представлено її мету та завдання, визначено наукову базу дослідження, об'єкт, предмет і методи дослідження, викладено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про їх апробацію та впровадження, висвітлено особистий внесок автора у виконання роботи, наведено дані про кількість публікацій за темою роботи.

Перший розділ дисертації *«Медико-соціальне значення різних форм травматизації серед підлітків та їх зв'язок з ризиковою поведінкою» (аналітичний огляд літератури)* автором на підставі бібліосемантичного аналізу наукових джерел узагальнено міжнародний та вітчизняний досвід у вирішенні проблем травмування підлітків, виявлено не вирішені питання щодо впровадження найбільш оптимальних шляхів їх профілактики. У ході проведеного аналізу було визначено високі показники захворюваності, смертності та інвалідності серед підлітків в Україні внаслідок високих трендів травматизації; виявлені медико-соціальні складові системи організації надання профілактичної допомоги підліткам при травматизації, які потребують оптимізації. Встановлено низку невирішених питань, обрано актуальні напрями дослідження, сформульовано його мету.

В **другому розділі** *«Програма, та методи дослідження»* дисертантом остаточно було обрано напрям дослідження; сформовано його мету та завдання, предмет і об'єкт дослідження; визначено обсяги, програму, методичний апарат та наукову базу дослідження; розроблено анкети для соціологічного дослідження підлітків. Програма включає шість організаційних етапів. Автором дано характеристику методології дослідження, інструментарію, який включав дані галузевої статистичної звітності та спеціально розроблені анкети соціологічного дослідження серед травмованих та здорових підлітків. В розділі представлено розрахунок забезпечення

репрезентативності вибірки для соціологічних досліджень та обсяг виконаних досліджень за кожним завданням.

У третьому розділі «Травматизм серед підлітків — одна з найважливіших проблем суспільного здоров'я» представлено вивчений автором сучасний стан здоров'я дітей та підлітків шляхом визначення динаміки основних статистичних показників, що стосуються поширення, захворюваності, інвалідності та смертності дитячого та підліткового контингенту пов'язаного з травмами. Для цього було проведено ретроспективне дослідження глибиною в 7 років (2011–2017 рр.), інформаційною базою якого стали матеріали офіційних сайтів Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Центру медичної статистики МОЗ України, а також статистичні дані з форм № 20 «Звіт лікувально-профілактичного закладу» обласного центру медичної статистики департаменту охорони здоров'я Запорізької області. В результаті проведеного дослідження дисертантом встановлено, що в порівнянні з показниками травматизму дітей віком 0-17 років, в групі підлітків 15-17 років рівень травматизму вищий на 34 %, в тому числі побутовий травматизм на 40,7 %, вуличний на 20 %.

У четвертому розділі «Соціально-демографічна характеристика травмованих підлітків, розповсюдженість поведінкових, родинних, соціально-економічних факторів ризику та проявів насилля серед них» дисертантом проведено вивчення поширеності поведінкових, родинних та соціально-економічних факторів ризику серед травмованих підлітків, проведено соціологічне перехресне дослідження за типом «випадок-контроль», з багатоетапною рандомізацією вибору респондентів. Було проведено анкетування 168 підлітків, які проходили лікування у зв'язку з травмами на базі Комунального некомерційного підприємства «Запорізька обласна клінічна дитяча лікарня» Запорізької обласної ради. Анкетування проводили на основі розроблених та затверджених анкет (Додаток А, Б, В). Перша анкета спрямована на вивчення соціо-демографічної характеристики травмованих підлітків, друга — розповсюдженості поведінкових, родинних та соціально-

економічних факторів ризику, третя — поширеності фізичного, психологічного та сексуального насилля серед травмованих підлітків.

Автором встановлено, що основними видами травмування серед підлітків є побутовий та вуличний травматизм. У структурі серед травмованих він складає 93 %. Було встановлено, що травми респондентами більшістю отримувалися самостійно — 142 (84,52 %) особи. При цьому зазначалися й факти отримання травм з боку не знайомих осіб — 12 (7,14 %) спостережень, однолітків — у 10 (5,95 %) випадках, батьків — у 2 (1,19 %) осіб, і однокласників — в 2 (1,19 %) випадках.

Серед травмованих підлітків зафіксовано високий рівень розповсюдженості поведінкових, родинних факторів ризику. Так, серед 168 респондентів, 66 палять (38,06 %), 64 вживають алкогольні напої (39,29 %), в 122 родинях - вживають алкогольні напої (72,62 %), в 102 родинях підвищують голос один на одного (60,71 %), встановлено, що в 52 родинях є факти насилля по відношенню до підлітків (30,95 %). Проведеним автором дослідженням встановлено, що з 168 респондентів 120 (71,43 %) підлітків на протязі свого життя констатували факти фізичного насилля. У структурі учасників фізичного насилля, перші місця займають знайомі та не знайомі (41,67%) особи; однокласники (28,57%) та батьки (9,52%). З 168 респондентів 126 мали факти психологічного насилля (75,0%), 22 (13,1%) респонденти відповіли, що мали різні види сексуального насилля.

У п'ятому розділі «Медико-соціальне підґрунтя оптимізації моделі профілактики підліткового травматизму через подолання факторів ризику та факторів провокуючих ризикову поведінку» автором представлено результати вивчення поширеності поведінкових, родинних, соціально-економічних факторів ризику та проявів ризикової поведінки серед здорових підлітків та досліджено їх асоціації з травмуванням підлітків.

Для досягнення мети дисертантом було проведено соціологічне дослідження серед здорових підлітків, які навчаються в професійно-технічних училищах віком 15-17 років. Анкетування проводилось з використанням

розробленої та затвердженої на методичній раді анкети. Було проведене анкетування 283 учнів навчальних закладів у віці від 15 до 17 років. На основі отриманих даних щодо поширеності факторів ризику, проявів насилля серед травмованих підлітків і здорових, дисертантом проведено статистичне дослідження, за метод дослідження взято випадок-контроль. Підтверджено існування достовірного зв'язку між поведінковими факторами ризику та травмуванням підлітків. Сильний достовірний зв'язок встановлено щодо вживання алкогольних напоїв (ВШ 1,67 [95 % ДІ 1,11-2,50]) $p < 0,01$. Несуттєвий зв'язок у курців цигарок (ВШ 1,36 [95 % ДІ 0,91-2,03]) $p > 0,10$. Дослідженням отримано достовірний зв'язок між родинними факторами ризику та травмуванням підлітків: якщо в сім'ї зловживають алкоголем (ВШ 5,33 [95 % ДІ 3,50-8,11]) $p < 0,001$; якщо в сім'ї підвищують голос один на одного (ВШ 3,36 [95 % ДІ 2,26-5,01]) $p < 0,001$; якщо в сім'ї є факти фізичного насилля по відношенню до підлітків (ВШ 1,77 [95 % ДІ 1,14-2,75]) $p < 0,01$. Автором доведений достовірний зв'язок між факторами насилля та травмуванням підлітків. На основі отриманих даних дисертантом розроблена організаційно-функціональна схема профілактики поведінкових, родинних, соціальних факторів ризику серед підлітків 15-17 років, яка лягла в основу обґрунтування мультимодульної моделі з профілактики травматизму шляхом модифікації факторів ризику та попередження ризикової поведінки.

У шостому розділі дисертації «Медико-соціальне обґрунтування моделі профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом модифікації факторів ризику та попередження проявів ризикової поведінки» представлено розроблену автором на основі всебічного аналізу доказових даних, результатів міжнародних досліджень, а також власних даних та впроваджену дисертантом медико-соціальною моделлю профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом модифікації факторів ризику та попередження проявів ризикової поведінки на основі міжгалузевої та міждисциплінарної інтеграції.

На цьому етапі автором проведено інтернет марафон, на протязі 9 місяців,

направлений на комунікацію інтернет-блогомна підліткову особистість, через реалізацію певних форм і методів (комунікація інтернет-блогом, лекції, інструктажі, практикуми, семінари-практикуми, круглі столи, диспути, мозкові штурми, тренінги, майстер-класи, кейси тощо), основним із яких є комунікація інтернет-блогом на усіх можливих структурно-організаційних рівнях із залученням медичних, освітньо-виховних, судово-правових та інших (включаючи клініку дружню до молоді) закладів, органів, організацій, служб та установ.

Дисертантом встановлено, що в досліджуваній когорті при простому логістичному регресійному аналізі, проведенням інтернет-марафону на протязі 9 місяців отримано достовірний зв'язок, що підтверджує позитивний вплив інтернет-блогу на профілактику основних поведінкових факторів ризику та проявів ризикової поведінки: так зменшилась кількість респондентів, що палять на 30% ($\chi^2=4,1$; $p<0,04$); що вживають алкогольні напої на 33% ($\chi^2=5,4$; $p<0,02$). Зменшилась кількість проявів фізичного насилля на 22% ($\chi^2=4,4$; $p<0,03$); проявів психологічного насилля на 45% ($\chi^2=48,7$; $p<0,001$); проявів сексуального насилля на 48% ($\chi^2=4,0$; $p<0,04$). Зменшилася кількість проявів «булінгу» по відношенню до респондентів на 40% ($\chi^2=26,7$; $p<0,001$) та кількість проявів «булінгу» респондентами по відношенню до інших на 37% ($\chi^2=4,4$; $p<0,03$).

Автор констатує, що проведена робота значно покращала поінформованість респондентів щодо визначення соціально-правових інститутів, яким підлітки надають перевагу щодо захисту своїх прав та гарантій: кількість підлітків, які розповідали про факти насилля по відношенню до них дорослим, збільшилася на 36% ($\chi^2=32,8$; $p<0,001$); встановлено основні соціально-правові інститути захисту за фактів фізичного насилля: правоохоронні органи ($\chi^2=72,2$; $p<0,001$); соціальні служби ($\chi^2=70,2$; $p<0,001$), сім'я ($\chi^2=14,5$; $p<0,001$). За фактів психологічного насилля: соціальні служби ($\chi^2=38,3$; $p<0,001$), сім'я ($\chi^2=6,9$; $p<0,009$).

На користь доцільності широкого впровадження запропонованих автором інновацій вказують результати експертної оцінки незалежним професійним середовище запропонованої моделі.

Доведено (за висновками експертів), що запропонована модель профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом модифікації факторів ризику та попередження проявів ризикової поведінки, має високі показники економічної доцільності впровадження на усіх дієвих рівнях профілактики: індивідуальному ($9,60 \pm 0,11$) балів, груповому ($9,70 \pm 0,11$) та популяційному ($9,55 \pm 0,11$) та відзначається значною безпечністю й зручністю на індивідуальному ($9,45 \pm 0,15$) балів, груповому ($9,50 \pm 0,14$) та популяційному ($8,95 \pm 0,15$) рівнях профілактичного втручання.

Висновки є обґрунтованими і відображають суть дослідження.

У роботі приділено належну увагу впровадженню отриманих результатів в практику шляхом видання науко-методичного посібника, у доповнення навчального процесу: в п'яти вищих медичних закладах України, в двох закладах середньої освіти, в 4 департаментах по роботі з підлітками обласної та місцевих адміністрацій Запорізької області. Дисертантом в достатньому обсязі проведено апробацію на 6 наукових форумах різних рівнів.

Повнота представлення результатів у друкованих працях.

За темою дисертаційної роботи дисертантом опубліковано десять статей, в т. ч. у наукових фахових виданнях України (співатор з керівником) шість, дві самостійні статті в East European Scientific Journal (Німеччина) та Актуальні питання медичної науки та практики (Запоріжжя, ДЗ «ЗМАПО МОЗ України») в колективній монографії (Латвія, видавництво "Baltija Publishing") у співавторстві з керівником, навчальний посібник (співавтор). Публікації повністю відображають зміст дисертації.

Оцінюючи загалом роботу позитивно, слід звернути увагу здобувача на деякі зауваження та запитання.

Зауваження.

Обсяг анотацій перевищує нормативний.

Деякі таблиці оформлені не відповідно стандарту.

Запитання до автора в межах наукової дискусії.

1. Яка частка підлітків та їх батьків користуються таким видом комунікації як інтернет-блогер?

2. Чи вивчали Ви рівень прихильності батьків, особливо асоціальних сімей, до зміни особистою поведінки і відношення до дітей та рівень прихильності підлітків до зміни ризикованої поведінки і якщо вивчали, то які Ви отримали результати?

Вказані зауваження та запитання не носять принципового характеру і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Курган Анастасії Петрівни «Медико-соціальне обґрунтування моделі профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом попередження проявів ризикової поведінки» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, виконаною на сучасному науково-методичному рівні, яка має нове вирішення наукової задачі: розробити та науково обґрунтувати модель профілактики підліткового травматизму через комунікацію інтернет-блогом шляхом попередження проявів ризикової поведінки з урахуванням можливостей її міжгалузевої та міждисциплінарної інтеграції. За актуальністю, методичними підходами та методичним рівнем, науковою новизною та практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових положень і висновків, повнотою викладу матеріалів в опублікованих наукових працях і рівнем впровадження дисертаційна робота відповідає вимогам зазначеним у п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою

Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №167 та сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40, а її автор Курган Анастасія Петрівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент, проф.

Г.О.Слабкий